

examen bundel[®]

2018|2019

M.M.P.C. Bolink
Y. Bouw

vwo

geschiedenis

**Jouw beste voorbereiding
op je examen in 2019**

voorwoord

Wanneer je examen gaat doen, wil je natuurlijk vertrouwd zijn met de examenstof en het soort vragen dat je moet beantwoorden. Met deze EXAMENBUNDEL kun je je goed voorbereiden op het centraal examen geschiedenis voor het vwo.

Wat moet je weten?

Het centraal examen geschiedenis 2019 toetst domein A en domein B.

Domein A heeft betrekking op historisch denken en redeneren, domein B op de tien tijdvakken en de bijbehorende kenmerkende aspecten (oriëntatiekennis). Er zijn kenmerkende aspecten die uitgewerkt zijn in vier historische contexten (gedefinieerde kenmerkende aspecten) en kenmerkende aspecten die dat niet zijn (niet-gedefinieerde kenmerkende aspecten). Het centraal examen toetst beiden.

De vier historische contexten zijn:

- 1 De Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden (1515-1648)
- 2 Verlichtingsideeën en de democratische revoluties (1650-1848)
- 3 Duitsland (1871-1945)
- 4 De Koude Oorlog (1945-1991)

Deze EXAMENBUNDEL bevat zowel vragen over deze vier historische contexten (de gedefinieerde kenmerkende aspecten), als vragen over de niet-gedefinieerde kenmerkende aspecten. Bovendien stellen de vragen je in staat te oefenen met historisch denken en redeneren.

De EXAMENBUNDEL bevat de volgende onderdelen:

- oriëntatietoets
Door deze toets te maken kun je bepalen welke onderdelen uit de historische contexten je al wel of nog niet voldoende beheerst. De antwoorden staan op www.examenbundel.nl. Op grond van je score krijg je een studieadvies.
- deel 1a: proefexamen met uitwerkingen.
Het proefexamen is representatief voor wat je kunt verwachten bij het centraal examen geschiedenis 2019. Bij alle uitwerkingen staan 'aandachtspunten', die je helpen tot een goed antwoord op de vraag te komen.
- deel 1b: oefenvragen over de vier historische contexten met uitwerkingen.
Dit deel toetst je kennis over de vier historische contexten en de daarbij behorende voorbeelden. Je moet een verband kunnen leggen tussen historische gebeurtenissen en de voorbeelden en een bepaald kenmerkend aspect. Daarom staat steeds bij elke vraag het betreffende kenmerkend aspect (KA) met bijbehorend nummer. Alle voorbeelden die je moet kennen bij de historische contexten worden in deze EXAMENBUNDEL getoetst.
- deel 2a: de examens van 2016 en 2017, beide van het eerste tijdvak, met uitwerkingen en aandachtspunten.
- deel 2b: examen 2018 (eerste tijdvak) zonder uitwerkingen. De antwoorden vind je op www.examenbundel.nl. Via deze site kun je nog meer gratis oefenexamens downloaden.
- bijlagen: achterin de bundel vind je een tabel om je 'cijfer' te bepalen na het maken van de examens van 2016 en 2017 en een overzicht van belangrijke internetsites.

Na het doornemen van de EXAMENBUNDEL kun je de Quicksan maken op www.examenbundel.nl.

Dat is een digitale toets waarmee je snel je kennis test.

Deze EXAMENBUNDEL geeft je volop de gelegenheid in je eigen tijd en in je eigen tempo met alle onderwerpen van de examenstof vertrouwd te raken. De uitwerkingen bij de oefenvragen zijn voorbeelden van een juist antwoord en zijn bedoeld om jezelf te controleren.

Probeer eerst een opgave zelf te maken. Bekijk de uitwerking pas als je zelf een antwoord hebt gegeven. Raadpleeg ook andere onderdelen van deze examenbundel. Al doende leer je steeds meer over de onderwerpen en oefen je de vaardigheden die voor het centraal examen geschiedenis van belang zijn.

Het examen geschiedenis vwo wordt afgenomen op **maandag 13 mei 2019 tussen 09:00-12:00**. We wensen je daarbij alvast veel succes.

Wil je reageren op deze EXAMENBUNDEL of heb je suggesties, dan kun je ons mailen: vo@thiememeulenhoff.nl.

Amersfoort, mei 2018

De overheid stelt regels op die betrekking hebben op specifieke examenonderwerpen, de hulpmiddelen die je tijdens je examen mag gebruiken, duur en datum van je examen, etc. Hoewel deze EXAMENBUNDEL met de grootst mogelijke zorgvuldigheid is samengesteld, kunnen auteurs en uitgever geen aansprakelijkheid aanvaarden voor aanwijzingen die betrekking hebben op publicaties van de overheid. Het is altijd raadzaam je docent of onze website www.examenbundel.nl te raadplegen voor actuele informatie die voor jouw examen van belang kan zijn.

inhoud

3 voorwoord

- 6 examenvoorbereiding
- 12 examen doen
- 13 begrippen geschiedenis
- 16 een overzicht van de 49 kenmerkende aspecten en de 10 tijdvakken

oriëntatietoets nagaan wat je al weet

- 21 opgaven

deel 1a proefexamen

- 39 opgaven
- 59 uitwerkingen met aandachtspunten

deel 1b historische contexten oefenvragen

- 73 1 De Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden 1515-1648
- 85 2 Verlichtingsideeën en de democratische revoluties 1650-1848
- 95 3 Duitsland 1871-1945
- 109 4 De Koude Oorlog 1945-1991
- 122 uitwerkingen

deel 2a examens met uitwerkingen en aandachtspunten

Examen 2016-I

- 139 opgaven
- 154 uitwerkingen met aandachtspunten

Examen 2017-I

- 165 opgaven
- 180 uitwerkingen met aandachtspunten

deel 2b examen zonder uitwerkingen

Examen 2018-I

- 195 opgaven

bijlagen

cijferbepaling
internetadressen

Examenvoorbereiding

Om goed voorbereid te zijn op het centraal examen is een drietal zaken belangrijk:

- 1 het oefenen met historisch denken en redeneren (domein A);
- 2 het oefenen met de historische contexten (de kenmerkende aspecten uit tijdvak 5 t/m 10 die wel zijn uitgewerkt);
- 3 het oefenen met oriëntatiekennis (tijdvak 1 t/m 10).

Deze EXAMENBUNDEL veronderstelt dat je in de lessen geschiedenis kennis hebt gemaakt met tijdvak 1 t/m 10 en de historische contexten. Het veronderstelt ook dat je hebt geoefend met historisch denken en redeneren. Deze bundel stelt je in staat om in het examenjaar zelf te oefenen met bovenstaande drie zaken.

Een overzicht van de negenenveertig kenmerkende aspecten en de tien tijdvakken vind je verderop in deze bundel.

Voor het centraal examen is het van belang dat je op een historische manier kunt denken en redeneren. Dit wordt hieronder beschreven in domein A. In domein B wordt beschreven wat je moet weten van de kenmerkende aspecten. Verder is er aandacht voor de manier waarop je bronnen beoordeelt, welke soorten vragen er op het examen worden gesteld en welke formuleringen daarbij worden gebruikt en hoe je antwoorden worden beoordeeld. In dit hoofdstuk zie je belangrijke begrippen **rood** gedrukt. Bij elke eindterm wordt ten minste een voorbeeldvraag uit de bundel genoemd. Aan het eind van dit hoofdstuk vind je een woordenlijst waarin alle roodgedrukte begrippen nog eens worden toegelicht.

Domein A: Historisch denken en redeneren

Hieronder volgen de eindtermen. Ze zijn genummerd van 1 t/m 8.

- 1 De examenkandidaat kan:
 - gebeurtenissen uit zijn eigen leven alsmede **verschijnselen, gebeurtenissen** en personen uit de geschiedenis met behulp van een tijdbalk of een andere vorm van chronologische schematisering ordenen en daarbij de volgende aanduidingen van tijd en tijdsindeling gebruiken: jaren, eeuwen, tijdvakken, **perioden** en **jaartellingen**.
 - met gebruikmaking van voorbeelden uit de perioden- en tijdvakkenindeling, de westers-christelijke jaartelling en een ander voorbeeld van een jaartelling of periodisering / meerdere andere voorbeelden van jaartellingen of periodisering uitleggen dat chronologische indelingen interpretatief van aard zijn en (mede) afhangen van de standplaats die men inneemt en/of de vraag die men wil beantwoorden.

Voorbeeldvragen bij eindterm 1 zijn:

- **Vraag 7, Oriëntatietoets**
- **Vraag 13, HC Verlichtingsideeën en democratische revoluties**
- **Vraag 13, Examen 2016-I**

- 2 De examenkandidaat kan:
 - de volgende tijdvakken met bijbehorende tijdsgrenzen in chronologische volgorde noemen en als referentiekader gebruiken:
 - tijdvak 1: tijd van jagers en boeren (tot 3000 voor Christus) / Prehistorie;
 - tijdvak 2: tijd van Grieken en Romeinen (3000 voor Christus - 500 na Christus) / Oudheid;
 - tijdvak 3: tijd van monniken en ridders (500-1000) / Vroege Middeleeuwen;
 - tijdvak 4: tijd van steden en staten (1000-1500) / Hoge en Late Middeleeuwen;
 - tijdvak 5: tijd van ontdekkers en hervormers (1500-1600) / Renaissancetijd / zestiende eeuw;
 - tijdvak 6: tijd van regenten en vorsten (1600-1700) / Gouden Eeuw / zeventiende eeuw;

- tijdvak 7: tijd van pruiken en revoluties (1700-1800) / eeuw van de Verlichting / achttiende eeuw;
- tijdvak 8: tijd van burgers en stoommachines (1800-1900) / industrialisatietijd / negentiende eeuw;
- tijdvak 9: tijd van de wereldoorlogen (1900-1950) / eerste helft twintigste eeuw;
- tijdvak 10: tijd van televisie en computer (vanaf 1950) / tweede helft twintigste eeuw.

Voorbeeldvragen bij eindterm 2 zijn:

- **Vraag 8, Proefexamen**
- **Vraag 14, Examen 2016-I**
- **Vraag 23, Examen 2017-I**

3 De examenkandidaat kan:

- de tijdvakken van eindterm 2 plaatsen in de periodes Prehistorie, Oudheid, Middeleeuwen, Vroegmoderne Tijd en Moderne Tijd.
- uitleggen dat de indeling in perioden en tijdvakken een westers perspectief op de geschiedenis vertegenwoordigt en wat de beperkingen en bezwaren daarvan kunnen zijn.
- in historische processen de samenhang tussen **veranderingen** en **continuïteit** beschrijven.

Voorbeeldvragen bij eindterm 3 zijn:

- **Vraag 17, HC Verlichtingsideeën en democratische revoluties**
- **Vraag 3, HC Duitsland**
- **Vraag 6, Examen 2017-I**

4 De examenkandidaat kan:

- de betekenis van historische gebeurtenissen, verschijnselen en **ontwikkelingen** voor het heden aangeven.
- verschillende soorten historische verandering onderscheiden.
- door het onderscheiden van continuïteiten van langere en kortere duur onderkennen hoe elementen afkomstig uit verschillende tijdvakken zich gelijktijdig in één tijdvak kunnen manifesteren (de gelijktijdigheid van het ongelijktijdige).

Voorbeeldvragen bij eindterm 4 zijn:

- **Vraag 22, Proefexamen**
- **Vraag 15, HC Duitsland**
- **Vraag 20, HC Koude Oorlog**

5 De examenkandidaat kan:

- een vraag en een daarop aansluitende **hypothese** formuleren.
- voor een vraag bruikbaar bronnenmateriaal verwerven en gegevens eruit selecteren. Zie verderop in de tekst onder *Aandachtspunten bij het beoordelen van bronnen*.

Voorbeeldvragen bij eindterm 5 zijn:

- **Vraag 24, Proefexamen**
- **Vraag 7, HC Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden**
- **Vraag 1, HC Koude Oorlog**

6 De examenkandidaat kan:

- in het kader van een historische vraagstelling **verklaringen** geven voor historische gebeurtenissen, verschijnselen en ontwikkelingen.
- onderscheid maken tussen verschillende soorten **oorzaken** en **gevolgen**.

Voorbeeldvragen bij eindterm 6 zijn:

- **Vraag 21, Oriëntatietoets**
- **Vraag 27, Proefexamen**
- **Vraag 14, HC Koude Oorlog**

7 De examenkandidaat kan:

- bij het geven van **oordelen** over het verleden rekening houden met:
 - het onderscheid tussen **feiten** en **meningen**;
 - **tijd- en plaatsgebondenheid** van **interpretaties** en oordelen afkomstig van personen uit het verleden en afkomstig van hedendaagse personen, onder wie hij zelf;
 - de rol van waardepatronen (**normen** en **waarden**) in heden en verleden;
 - het ondersteunen van uitspraken met behulp van **argumenten**.

Voorbeeldvragen bij eindterm 7 zijn:

- **Vraag 29, Proefexamen**
- **Vraag 5, HC Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden**
- **Vraag 12, HC Duitsland**

Domein B: Oriëntatiekennis

8 De examenkandidaat kan voor elk van de tien tijdvakken:

- de kenmerkende aspecten voor ieder tijdvak noemen.
- bij elk kenmerkend aspect van een tijdvak een passend voorbeeld geven van een gebeurtenis, ontwikkeling, verschijnsel of handeling dan wel gedachtegang van een persoon en dit voorbeeld gebruiken om het betreffende aspect te verduidelijken.
- uitleggen hoe kennis van het betreffende tijdvak de oriëntatie op de hedendaagse werkelijkheid beïnvloedt.
- uitleggen dat de betekenis die aan tijdvakken wordt toegekend mede afhangt van de tijd, plaats en omstandigheden waarin mensen zich met het verleden bezighouden.

Voorbeeldvragen bij eindterm 8 zijn:

- **Vraag 15, Proefexamen**
- **Vraag 15, HC Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden**
- **Vraag 6, HC Koude Oorlog**

Aandachtspunten bij het beoordelen van bronnen (zie domein A, eindterm 5)

Door het bestuderen van **bronnen** kan een gebeurtenis uit het verleden zo betrouwbaar mogelijk worden weergegeven. Voor verschillende typen bronnen staan hierna enkele aandachtspunten op een rij. Dit helpt bij het beoordelen van de **bruikbaarheid** en de **betrouwbaarheid** en **representativiteit** van een bron.

I *Wat voor soort bron is het?*

- Geschreven of ongeschreven.
- Bijvoorbeeld: is het een prent, kaart, foto, cartoon, affiche, grafiek of tabel?

II *Uit welke tijd is de bron afkomstig?*

- Is de bron gemaakt in de tijd waarover de bron gaat?
- Is de bron later gemaakt? Zo ja, wanneer?

III *Waarvandaan is de bron afkomstig?*

- Bijvoorbeeld: komt de bron uit een boek, tijdschrift of een krant?
- Bijvoorbeeld: is het een overheidsbron of geen overheidsbron?

IV Wat is er bekend over de maker van de bron?

- Wie? Wat voor iemand? Welke **functie**? Verhouding tot de **gebeurtenis**?
- Was de maker aanwezig bij de gebeurtenis die in de bron wordt weergegeven?
- Met welke bedoeling (**reden**) heeft de maker de bron gemaakt (**motief**)? Wil de maker informeren, **propaganda** maken, voorlichten of misschien misleiden?
- Was de maker zelf betrokken bij de gebeurtenis?
- Wat weet je van de plaatsgebondenheid van de maker?

V De inhoud van de bron?

a Geschreven bron.

- Waarover gaat de informatie?
- Voor wie is de informatie in de bron bestemd?
- Wat is het **doel** van de informatie: voorlichting, propaganda?
- Wat voor feiten, meningen, (**voor**)oordelen, **opvattingen** worden gegeven in de bron?
- Gelden deze feiten, meningen, (voor)oordelen, opvattingen voor een groep, een volk of een persoon?

b Beeldbron.

- Wat staat er centraal in de afbeelding (bijvoorbeeld een cartoon, foto, tekening, prent, schilderij)?
- Hoe heeft de maker van de afbeelding ervoor gezorgd dat bepaalde personen meer opvallen dan anderen?
- Zijn bepaalde zaken overdreven weergegeven?
- Wat doen de personen op de afbeelding?
- Waar kijken de personen naar?
- Welke voorwerpen zie je op de afbeelding en waarvoor dienen ze?
- Welke symbolen zie je en waar verwijzen ze naar?
- Welke woorden, namen en begrippen staan in de afbeelding?
- Welk onderschrift staat er bij de afbeelding?
- Op welke manier maakt het onderschrift deel uit van de afbeelding?
- Waarom is de afbeelding gemaakt? Cartoons/spotprenten drijven vooral de spot, niet zozeer met een gebeurtenis alswel met een persoon (of personen). Affiches zijn vaak bedoeld om een partij, een organisatie of een bepaald **standpunt** onder de aandacht te brengen. Propagandaposters zijn bedoeld om mensen van een bepaalde mening te overtuigen. Om dit te bereiken wordt bij propaganda geen middel geschuwd om de publieke opinie te beïnvloeden.

V.l.n.r. spotprent (vraag 6, HC Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden), pamflet (vraag 12, Oriëntatietoets) en verkiezingsposter (vraag 10, HC Duitsland).

VI Hoe betrouwbaar is de bron?

De betrouwbaarheid van een bron heeft betrekking op de vraag of de bron gegevens oplevert die als feitelijk juist kunnen worden beschouwd.

Vragen die je dan moet stellen zijn:

- is de bron geschreven of gemaakt in de tijd waarover hij gaat of in een (veel) latere tijd?
- is de schrijver/maker van de bron goed geïnformeerd?
- met welke bedoelingen heeft de schrijver/maker zijn bron gemaakt?
- wordt de bron door andere bronnen bevestigd of tegengesproken?
- staan er bij de mening in de bron argumenten die controleerbaar zijn?

VII Is de maker van de bron representatief voor de groep waarvan hij/zij deel uitmaakt?

VIII Hoe bruikbaar is de bron?

De bruikbaarheid van een bron hangt af van wat je wilt onderzoeken (de hoofdvraag of de onderzoeksvraag).

Welke soorten vragen kun je op het centraal examen verwachten?

De meest voorkomende soorten vragen uit de centrale examens van de afgelopen twee jaar zijn:

- 1 vragen bij een tekstbron.
- 2 vragen zonder bron over de examenstof.
- 3 vragen bij een beeldbron: bijvoorbeeld een prent, foto, schilderij, affiche, cartoon of propagandaposter.
- 4 vragen waarbij je een aantal gebeurtenissen in de juiste tijdvolgorde moet plaatsen, van vroeger naar later.
- 5 vragen naar aanleiding van een **bewering**. Je moet zo'n bewering toelichten, ondersteunen met argumenten of juist weerleggen.
- 6 vragen die duidelijk maken dat je een verband kunt leggen tussen verschillende gebeurtenissen of beweringen.
- 7 vragen waarbij je moet laten zien dat je weet wat een historisch onderzoek inhoudt. Je bent dan bezig met het beoordelen van bronnen op bruikbaarheid, betrouwbaarheid en/of representativiteit.
- 8 vragen bij een cijfermatige bron, zoals een tabel of grafiek.

Bundels voor al je vakken bestel je op
www.examenbundel.nl

examenbundels

vwo	Duits	978-90-06-42930-5
vwo	Engels	978-90-06-42946-6
vwo	Frans	978-90-06-42928-2
vwo	Nederlands	978-90-06-42934-3
vwo	biologie	978-90-06-42951-0
vwo	natuurkunde	978-90-06-42937-4
vwo	scheikunde	978-90-06-42916-9
vwo	wiskunde A	978-90-06-42942-8
vwo	wiskunde B	978-90-06-42917-6
vwo	wiskunde C	978-90-06-42925-1
vwo	aardrijkskunde	978-90-06-42940-4
vwo	economie	978-90-06-42945-9
vwo	geschiedenis	978-90-06-42929-9
vwo	m&o	978-90-06-42923-7
vwo	maatschappijwetenschappen	978-90-06-42918-3

Meer kans van slagen met de
Examenbundel!

De *Examenbundel* bevat oefeningen met uitleg bij de antwoorden, zodat je leert tijdens het oefenen.

De bundel is speciaal samengesteld voor dit schooljaar, dus je oefent altijd de juiste stof.

Test je kennis met de Oriëntatietoets en kijk voor meer tips om te slagen op www.examenbundel.nl.

VWO

samengevat

vwo	biologie
vwo	natuurkunde
vwo	scheikunde
vwo	wiskunde A
vwo	wiskunde B
vwo	wiskunde C
vwo	aardrijkskunde
vwo	geschiedenis
vwo	economie
vwo	m&o
h/v	Nederlands 3F / 4F
h/v	rekenen 3F

Engels in de praktijk

978-90-06-07397-3

Duits in de praktijk

978-90-06-07396-6

Frans in de praktijk

978-90-06-07398-0

Meer kans van slagen met *Samengevat!*
Samengevat biedt je een helder en beknopt overzicht van alle examenstof.

Engels/Duits/Frans in de praktijk zijn theorieboekjes die geworteld zijn in de praktijk. Met een compacte uitleg van grammatica en vele voorbeeldzinnen.

